

Nietzsche'nin Eğretileme Söylemi İzleğinde Çağdaş Sanatta İmge ve Hakikat*

Image and Truth in Contemporary Art on the Path of Nietzsche's Metaphor Discourse

Berna Coşkun Onan

Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı
email: onanberna@uludag.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5218-5452>

Furkan Demirci

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
email: dmrcifurkan.27@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4248-6195>

* Bu makale, AART-2021'de sunulan Çağdaş Sanat Pratiklerinde Nietzsche Söylemi ve Eğretileme adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

 Bu makale bilimsel etik ve kurallara uygun hazırlanmış ve intihal incelemesinden geçirilmiştir. Etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Atf (APA 7)/To cite this article

Coşkun Onan, B., & Demirci, F. (2021). Nietzsche'nin eğretileme söylemi izleğinde çağdaş sanatta imge ve hakikat. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 27(47), 480-488. <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.927209>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 24/04/2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 10/09/2021

Makale Yayın Tarihi/Published: 28/10/2021

Review Article / Derleme Makale

Öz

Nietzsche'nin ifade ettiği eğretileme kavramı, günlük konuşma diline önemli ölçüde yerleşmiş, sıkça kullanılan fakat ifadede yarattığı olanakların farkında olunmayan bir kavramdır. Eğretileme ile yapılan şey, benzetmelerden yararlanarak ve anlatıma, anlama güç katarak dil aracılığı ile hakikati meydana getirmektir. Eğretileme konuşma dilini zenginleştirmekte ve öznel ifadelerle imkân tanıyarak anlama derinlik kazandırmaktadır. Dil yapısı nedeniyle Türkçe, kültürel çeşitliliği ve bu çeşitliliğin sanatta kullanımı bağlamında eğretilemelere geniş bir zemin sağlamaktadır. Günlük kullanım dilinin yanı sıra sanat eserlerinde de eğretileme ile sıkça karşılaşmak mümkündür. Yazınsal ve görsel sanatlarda ifadeye katılan derinlik, dilin eğretilmeli kullanımları yoluyla daha da artmaktadır. Sanat tarihinde eğretilemelere en sık başvurulan alanlar imge yaratma ve anlamı derinleştirme olanaklarındaki benzerlikleri nedeniyle resim ve şiir alanları olmuştur. Eğretileme her ne kadar benzetme gibi görünse de yalnızca bu tanımlamayla sınırlı değildir. Eğretileme benzetmenin daha üstünde bir kavramdır. Eğretileme ile anlama güç katarak farklı hakikatlere kapılar aralanmaktadır. Çağdaş sanat, malzeme ve dil kullanım çeşitliliği nedeniyle ayrı bir olgu olarak varlık kazanmıştır. Çağdaşlık ve dolayısıyla postmodernite, Nietzsche'nin "Hakikat" ve "Eğretileme" kavramı anlaşıldığı takdirde sağlam temellere oturmaktadır. Nietzsche'yi anlamak, eğretilmeyi anlamak, ironiyi anlamak, çağdaş sanatı ve postmodernizmi anlamaktır. Bu çalışmada, çağdaş sanat yapıtlarına eğretileme bağlamında yaklaşılarak çözümlenmeler yapılmış ve yeni oluşan anlamlara yoğunlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anlam, Genişletilmiş anlam, Dil, Görsel Dil

Abstract

The concept of metaphor, as Nietzsche expresses it, is a concept that is well-established in daily speech, is frequently used, but is not aware of the possibilities it creates in expression. What is done with metaphor is to bring about the truth through language, using metaphors and adding power to expression and understanding. The metaphor enriches the spoken language and adds depth to comprehension by allowing subjective expressions. Due to its linguistic structure, Turkish provides a wide basis for metaphors via its cultural diversity and the use of this diversity in art. In addition to the daily language, it is possible to encounter metaphors in works of art. The depth involved in expression in literary and visual arts is further increased through the metaphorical uses of language. In the history of art, metaphors have been the most frequently used fields of painting and poetry due to their similarities in creating images and deepening the meaning. Although metaphor may seem like an analogy, it is not limited to this definition and is higher than it. While metaphor adds power to understanding, opens the door to different truths, meanwhile. Contemporary art has come into existence as a separate phenomenon 'cos of the diversity of material and language usage. Contemporary art and therefore postmodernity is based on the understanding of Nietzsche's concept of "Truth" and "Metaphor". To understand Nietzsche is to understand metaphor, to understand irony, to understand contemporary art and postmodernism. In this study, analyzes have been made by approaching contemporary artworks in the context of metaphor and focusing on newly formed meanings.

Keywords: Meaning, Expanded Meaning, Language, Visual Language

1. Giriş

Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844'te Prusya'ya bağlı Thüringen bölgesinde doğmuştur. Henüz çocukken yazdığı metinler ve yaptığı beste çalışmaları günümüze kadar ulaşmıştır. Nietzsche, felsefeye iki ifade aracı kazandırmıştır: aforizma ve şiir. Aforizma hem yorumlama sanatı hem de yorumlanan şeydir; şiir ise hem değerlendirme sanatı hem de değerlendirilen şey anlamına gelmektedir (Deleuze, 2006). Nietzsche, düşünceye kazandırmış olduğu bu ifade araçlarının yanı sıra, bu araçların yegâne kullanıcısı olan dil üzerine de eğilmiş, bunun üzerine fikirler üretmiştir. Dilin nasıl çalıştığını hangi bağlamlarda nasıl etkiler yarattığını anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, aforizmalarda ve şiirde oldukça sık görülen ve yine görsel sanatlar alanında da sanatçıların sıklıkla kullandıkları eğretilmeli dil üzerinde durmuştur.

Metafor, Eski Yunanca'daki *meta* (üzeri-ne) ve *phrein* (taşımak) sözcüklerinden gelir ve bir "şey" in bazı yönlerinin bir başka "şey" e taşındığı ya da transfer edildiği özgül zihinsel/dilbilimsel süreçleri ifade eder. "Metafor, Türkçe'de 'mecaz' ya da 'eğretilmeli dil' olarak adlandırılan ve standart dilden "söylediği şeyi kastetmemesiyle" ayrılan özelleşmiş dilin temel bir formu olarak kabul edilir." (Cebeci, 2019, s. 9). Bu kavramdan metnin devamında Türkçe'deki karşılığı ile 'eğretilme/eğretilmeli dil' olarak söz edilecektir. Eğretilme, günlük yaşamda sık sık kullandığımız fakat farkında dahi olmadığımız bir kavramdır. Bununla birlikte, günlük konuşma dilimizi şekillendiren, aynı zamanda yapılandıran ve zenginleştiren yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dil kullanımı açısından Türkçe, yapısı ve kullanımı bağlamında eğretilmelere son derece açıktır. Bir eğretilme, tekrar tekrar ve farklı durumları çağrıştıran biçimlerde kullanılabilir. Kullanıldıkça anlamını yitirmez, aksine kullanıldığı zamana ve cümleye göre anlama güç katar. Aristoteles (1987)'ya göre, en büyük başarının metaforun düzgün biçimde kullanılabilmesi olduğu kanısındadır; "Bu başkalarından öğrenilemeyen bir şeydir ve büyük doğal yetenekliliğin belirtisidir; çünkü metaforu başarı ile kullanma yeteneği benzerliklerin sezildiğini gösteren bir işarettir." (s. 68). Bunun yanı sıra, Aristoteles fazla metafor kullanımının gündelik konuşma dilinin şairselleşmesine sebep olacağı uyarısında bulunur. Metaforu yani eğretilmeyi abartılmadan, gerekli yerlerde kullanmak ifadeye zenginlik ve seçilirlik katmaktadır. Bu nitelikler, sanatın etkileyicilik ve fikirleri iletmek gibi amaçlarıyla güçlü bir şekilde örtüşmektedir. Eğretilme, dil aracılığı ile yapılır ve söylenen ile anlatılmak istenen farklıdır. Bu özelliği ile eğretilme, çok farklı hakikatleri barındırabilmektedir ve abartı tehlikesine düşmeden amaca uygun olarak kullanılmalıdır. "Buna göre, eğretilme dili düzgün kullanıldığı zaman, resim sanatında ışık ve gölgenin taşıdığı işleve benzer biçimde, şiirdeki figürün öne çıkarılıp 'görülmesini' sağlar" (Cebeci, 2019, s. 31). Bu bağlamda yaratılan bu etkin dil, görsel, sözel ya da yazımsal tüm ifade biçimlerini kapsamaktadır. Daha açık bir şekilde, dilin anlam etrafında dönmesidir. "Dil, bir hakikatten diğer bir hakikat türüne geçerek çalışır, bu nedenle özce eğretilmelidir" (Yurt, 2020 s. 105).

"Eğretilme (mecaz) dili, düz anlamıyla belirli bir şeyle/nesneyle bağlantılı olduğu kabul edilen terimlerin, başka bir şeye/nesneye aktarılabilmesi varsayımından yola çıkar ve dilin düz kullanımına yönelen müdahalelerden oluşur" (Cebeci, 2019, s. 10). Örneğin, bir kalemi tarif ederken "uzun ince ip", "sivri bir mızrak" veya "keskin bir kılıç" diye bahsedebiliriz. Burada kalem gerçekten ip değildir ya da kılıç gibi kesme özelliği olan metal bir nesne de değildir. Burada yapılan şey, benzetmelerden ya da metnin başında belirtildiği gibi bir takım niteliklerden transferlerle yararlanarak anlatıma, anlama güç katarak, dil aracılığı ile hakikati meydana getirmektir. Hakikati meydana getirirken başka hakikatlerden yararlanılabilir. Buna göre hakikat kavramının farklı hakikatlerden oluştuğunu, aynı zamanda değişmekte olduğunu, anlamın süreklilikle oluşmakta olduğunu düşünebiliriz. Bu konuda bu araştırmanın anlam ve ifade bağlamında başvurduğu süreklilik olgusuna aynı zamanda Foucault'un bir arkeolojik arayışla yaklaşılmaktadır. Hakikatlerin yansıması ve bütünlüğü olarak bilgi, Foucault (2019)'ya göre tümel bir sürekliliğin tersine gelişmekte, tikel söylemlerin birlikteliği gibi değerlendirilmelidir (s. 34). Hakikatin sürekliliği eserlerdeki yansımaları imgelerde ya da sözcüklerde varlık kazanan ifade niteliklerinden anlaşılmaktadır. Benzetme gibi görünse de; eğretilme yalnızca bununla sınırlı değildir. Benzetmenin içerik ya da şekli önceleyen konfigüratif niteliklerinin yanı sıra, eğretilmenin içeriği biçime yeğleyen bir ifadesi vardır. Eğretilme, benzetmenin daha üstünde bir kavramdır. Eğretilme sadece bir şeyi başka bir şeye benzetmek değil, benzetilen şeyin yapısal özelliklerinden, anlamsal ifadesinden yararlanarak ve kendi bünyesine katarak anlamını güçlendirme yoludur (Yurt, 2020). Benzetme mantık kurallarına uygun bir şekilde yapılır, aykırı bir bağdaştırma yoktur. Benzetme sözcüğü, kaynaklarda simili (simile) olarak geçmektedir. Cebeci'ye göre "Latince similis (benzer) sözcüğünden türetilmiştir. "gibi", "-miş gibi" yapılarından yola çıkılarak oluşturulan ve 'görsel duyu'ya daha çok yaslandığı kabul edilen bir figürdür" (Cebeci, 2019, s. 11). Bu nedenle Türkçe'deki karşılığı benzetme olarak kabul edilmektedir. İfadenin eğretilme türünde "sen bir meleksin" tümcesiyle kişiye meleğin tüm özelliklerini taşıyabiliriz. İyi biri olma, ruhani olma, manevi olma, daha iyi bir insan olma vb. gibi arttırılabilecek birçok özellik düşünülebilir. Simili formunda ise "melek gibisin" ifadesine ulaşılır. Burada "gibi" edatı ile kurulan bir benzetme söz konusudur. "Bir yandan eğretilme iki farklı şey arasında mantık kurallarına aykırı bir özdeşlik ilişkisi kurarken, diğer yandan simili iki şeyi karşılaştırmakla yetinir. Bir özdeşlik ilişkisi kurmaz veya öngörmez" (Cebeci, 2019 s. 11). Daha açık bir ifade ile "sen bir meleksin" ifadesinde, kişi gerçekten bir melek olmadığı halde, kişinin melek olduğuna dair bir kabul söz konusudur. Benzetmede ise mantığa aykırı bir özdeşlik ilişkisi kurulmaz, sadece benzetme vardır.

1.1. Eğretilme ve Edebi Dil

Edebi dildeki ifade olanaklarının sınırsızlığını ve eğretilmenin tam olarak karşılığını Mevlâna Celâlettin Rumi'nin "Hamdım, piştım, yandım" sözünde görmek mümkündür. "Ham" bir şeyin henüz olgunluk seviyesine erişmediğini ifade ederken, Mevlâna bu sözcüğü henüz tecrübe sahibi olmamak, yeterli donanıma sahip olmamak anlamında kullanmıştır. "Pişmek" sözcüğü yemekler için kullanılan bir kavram olmasına karşın, Mevlâna tecrübe sahibi olduğunu ya da öğrendiğini ifade etmek hatta anlama kuvvet katmak için kullanmıştır. "Yanmak" sözcüğü, yüksek ısı ya da ateş ile girilen temas sonucu meydana gelen bir zarar görme durumuyken, Mevlâna bu sözcüğü aşkın bir durumu ifade etmek için kullanmıştır. Üç sözcükten oluşan bir cümle olmasına karşın eğretilme sayesinde anlam bağlamında çok zengin ve ifade bağlamında son derece etkileyici bir cümledir. Burada eğretilme,

birinci tekil şahsın gizli özne kullanımıyla fiillere ardışık biçimde eklenmesi yoluyla sağlanmıştır. Fiiller, anlamlı ve ardışık bir anlatımla sıralanmış, öznenin katılmasıyla anlam güçlenmiş ve okuyucu empatik bir estetik ilişkiye sürüklenebilmiştir.

Eğretilemenin etkili örneklerinin görüldüğü bir diğer edebi alan ise şiiirdir. Şair, duygularını daha güçlü ifade etme çabasıyla, kendi duygularını okuyucularda ya da şiiri atfettiği kişide de uyandırabilmek ve derin bir arınma sağlayabilmek için eğretileme kullanır. “Çok özledim.” cümlesi yerine “Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen?” (Neşet Ertaş, 1960) cümlesi kullanıldığında özlem duygusunun ne kadar büyük olduğu, ne kadar derin olduğu ve özlem duygusunun yanı sıra, “aramak” sözcüğü ile anlamın oldukça genişlediğini görmek mümkündür. Eğretilemenin şiir sanatının ne kadar içinde olduğunu açıklamak için şair Ümit Yaşar Oğuzcan (2001) 'ın “Milyon Kere Ayten” şiirinden bir kesit incelenebilir:

“....

Saatim her zaman Ayten'e beş var

Ya da Ayten'i beş geçiyor

Ne yana baksam gördüğüm o

Gözümü yumsam aklımdan Ayten geçiyor

Bana sorarsanız mevsimlerden Ayten'deyiz

Günlerden Ayten ertesidir

....” (Oğuzcan, 2001, s. 135)

Şairler, eğretilmeye sık sık başvurmaktadırlar. Bunun sebebi, şiirlerin bünyelerinde ve uyak, kafiye gibi kaygılar barındırması ve bu yolla yoğun duygu durumları yaratmalarıdır. Bu sebeple şairler, eğretilme ile bir yandan kafiye kaygısını gidermek diğer yandan da uygun kafiyeyi kurarak hedeflenen duygu yoğunluğuna erişmek istemektedirler. “Şiir sanatı, hayat gizeminin kalbine girme yeteneğine sahiptir ve onları simgelere ve insani formlara dönüştürür” (Ohmann & Schwarz, 2016, s. 57) Şiir sanatı, sanatların genel kaygılarından biri olan bu dönüştürmeyi eğretilmeli dil kullanarak yapmaktadır.

1.2. Eğretileme ve Görsel Dil

Günlük konuşma dili ve söz sanatlarının yanı sıra; eğretilme, görsel sanatlarda ve özellikle dil üzerinde çalışılan yapıtlarda hatta dile duyulan ihtiyaç bağlamında kavramsal sanat gibi çağdaş sanat hareketlerinde oldukça sık görülmektedir. Tıpkı sözlü sanatlarda olduğu gibi görsel sanatlarda da eğretilme benzetme yapmaktan fazlasını ifade etmektedir. Görsel sanatlar alanında, sanatçılar eğretilemenin gücünden sık sık yararlanmışlardır. Gerek eserlerin anlatım bağlamında doyunluğa ulaşması için, gerekse izleyicilere farklı düşünce ufukları sunmak, farklı düşünsel bağlantılar geliştirmelerine yardımcı olabilmek için eğretilmelerden yararlanmışlardır.

Görsel sanatlarda eğretilme, çok daha farklı şekillerde karşımıza çıkmakta ve izleyende son derece etkili olabilmektedir. Örneğin resim görme duygusu ile birden fazla şeyi/nesneyi bir arada gösterebilmekte ve insanlar üzerinde daha kalıcı etkiler bırakabilmektedir. Tarih boyunca farklı kavrayış ve ifade türleriyle hakikati oluşturmada etkili olacak bağlantılar kurmak açısından, sanatların yetkinlikleri konusunda tartışmalar sürdürülmüştür. Bu konuda önemli tartışmalardan belki de ilki, 15. yüzyılda resmin gerçekliği yansıtma yoluyla sağlayabilmek noktasında tüm yeterliliklerini kullandığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönem, imge temelli görsel sanatların resim ve heykel bağlamının şiiri de kapsayan bir genişlikte yaşandığı bir dönemdir. Dönemde, yansıtma ve transferlerle anlatımların etkilerini estetik bağlamda konumlandırabilmek üzere tartışmalar gerçekleşmiştir. Mimari, heykel, resim, şiir gibi alanların içinde olduğu bu tartışmalara, farklı karşılaştırmalarla dâhil olan ve ifadelerin yetkinliği noktasında bilimsel tartışmaları motive ederek, önemli bir ivme kazandıran Leonardo Da Vinci'ye göre, resim şiirden üstündür. “Resim, şiirden daha değerli duyuya hizmet eder ve doğanın eserlerinin şekillerini şairden daha büyük bir gerçeklikle yansıtır” (Da Vinci, 2015, s. 45). Bu bağlamda eğretilme, resimle sözlerin tarif edemediği ya da yetersiz kaldığı yerlerde etkili bir biçimde meydana gelmektedir. Şiirde satırlarca yazılması gereken bir durumu, ressamlar çok daha bütünlüklü bir halde ve tek bir görselde verebilmektedirler. Da Vinci'ye göre; gözler ruhun penceresidir (Da Vinci, 2015). Da Vinci'nin ustalıklı sarf ettiği bu eğretilmeli cümle, bizlere üzerinde düşünmek için sayısız hakikat doğurmaktadır. İnsan ruhunu beslemek, fiziksel bedeni beslemek kadar önemlidir ve nasıl ki insan lezzetli yemekler yemekten hoşlanıyorsa, insan ruhu da aynı şekilde hazdan beslenir. Öyleyse, bahsi geçen bu pencereden, ruhumuza lezzetli şeyler göstermek, bunu istemek doğal bir istençtir. İşte tam da bu noktada eğretilme ile ruha gösterilecek nesneyi/şeyi daha lezzetli hale getirmek mümkündür. Eğretilmeye bu bağlamda “yemeğe tat veren baharat” demek yerinde bir söylem olacaktır. Ressamlar bu bahsi geçen baharatı zaman içinde ustaca kullanmayı öğrenmiştir. Da Vinci (2015) Paragone (Tartışma) eserinde “Ruhun penceresi olduğu söylenen göz, duyum merkezinin doğanın sonsuz eserlerini en kapsamlı ve en olağanüstü biçimde algılayabileceği anayoldur; kulak ikinci gelir ve gözün gördüğü şeyleri anlatma

yolu ile soyluluk kazanır.” (s. 46) ifadesi ile ressamın yaptığı işi yüceltir ve gözün önemini vurgular. Rönesans felsefi ekollerine yön veren tartışmalarından biri olan tartışmalarında ressamlar, Da Vinci'nin kulaktan üstün olarak tanımladığı göz penceresinden ruha uzanmışlardır.

1.3. Problem Durumu

Teorik olarak, her bir eğretileme denemesi, sınırsız sayıdaki örneği birleştirerek ortak bir bağlantı noktasında birleştirme yetisine sahiptir. Sözcükler, yeni ya da çoğu zaman “genişletilmiş anlamlar” (İspirli, 2014, s. 11) kazanırlar. Nietzsche'ye göre dil, “Hakikat” ve “Bilgi” gibi yararlı fakat yanılısıma doğurmaya açık kavramları içerik açısından donduran bir araçtır. Dilin bunu yapma nedeni, toplumsal varlık olarak insanoğlunun buna ihtiyaç duymasıdır. Nietzsche, eğretilmelerin oluşumunu insanın değişmece (mecaz) yapma dürtüsüne duyduğu yakınlıkla betimlemiştir. Her düşüncenin, eşdeğer olmayanların eşdeğer kılınmalarıyla ortaya çıktığını söyler. Nietzsche, bu değişmece dürtüsünü açıklayabilmek için yeni bir kavram icat etmiştir: “Güç istenci”. Güç istenci kavramının yaşamsal ve varoluşsal sürekliliğinden hareketle, eğretilmeye duyulan yaşamsal isteğin ve sanatsal eğilimin sürekliliğinden söz etmek de mümkündür. Buna göre, günümüz sanatı değişen nitelikleri ile bu varoluşsal sürekliliğin en etkili ve güncel göstergelerini barındırmaktadır. Sanat felsefesi bağlamında Nietzsche'nin birçok kavramı gibi bu kavramın da günümüz sanat pratikleri üzerinden kuramsal çözümlenmesinin sanat ve sanat eğitimi alanlarında birçok araştırmacıya ve eğitimcinin içeriklerine ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, günümüz sanatının değişen plastik ve felsefi yapısında varoluşsal biçimde bulunan eğretilemenin göstergelerini taşıyan eserler yoluyla kuramsal bir çözümleme gerçekleştirmektir.

2. Yöntem

Bu araştırmada, sanat felsefesi bağlamında kuramsal bir çözümleme yapılmıştır. Eğretileme kavramını, felsefi zeminden hareketle, sanatların kuram ve uygulama bütünlüğü içeren bağlamına taşımak amaçlanmıştır. Bu amaca ilişkin olarak “Eğretileme kavramı, çağdaş sanat pratiklerinde hangi eserlerle örneklendirilebilir?” sorusu sorularak aşamalı bir yol izlenmiştir. Öncelikle kavramın biçimsel oluşumu ile yola çıkılmış, tarihsel bir çizgide sözcüğün anlamında oluşan değişimler klasik sanatların idealizminden hareketle alanlara özgü kullanımlarıyla ortaya koyulmuştur. Bu çaba ile kavramın temel nitelikleri elde edilmiştir. Bu niteliklerin günlük dilde, edebi dilde ve görsel dildeki kullanımlarına örnekler verilerek, probleme işaret edilmiştir. Araştırmanın problemi, Nietzsche söyleminin önemli bir kavramı olan eğretilemenin, edebi dile ek olarak görsel dil üzerindeki yansımalarını günümüz sanatı örneklerinde çözümleyebilmektir. Bu çözümlemede, çağdaş sanat olgusuna geniş bir bağlamda yaklaşılarak modern ve modern sonrası dönemlerden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu tarihsel belirleme, kavramın antropolojik yapısı gereği yaşamdaki güç istenciyle bağlantısını gösterebilmek ve okuyucuların dönemsal duygudaşlık kurabilmelerini de desteklemek amacıyla, günümüzden örneklere kadar sürdürülmüştür. Bu duygudaşlık ilişkisi ile günümüz sanatı çağdaş sanat bağlamına dâhil edilerek önem kazanmıştır. Bu önem doğrultusunda, özellikle çağdaş sanatın disiplinlerarası, değişken, sınırsız ve estetik ilişkide hazdan önce düşünmeyi önceleyen yapısından yararlanılmış, veri toplama süreci bu bağlamda gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde sanatın kuramsal literatüründe yer edinmiş modern ve postmodern eserler yaygın literatürden elde edilirken, günümüz örneklerine yerel bağlamda yaygın yayım gücü olan dergilerden ve sanatçıların internet sitelerinden yararlanılarak ulaşılmıştır. Araştırmanın veri analizi sürecinde, günümüz sanatından belirlenmiş eserlerin biçimsel ve içeriksel tabakalarında, eğretileme kavramının anlama ve biçime yansıyan gücünü ortaya koyabilecek nitelikler aranmıştır.

3. Bulgular

Nietzsche'ye göre dil, insanın kendini durmadan aldatması sürecinde ana aktördür. Sözcüklerle düşünürken, genellikle sözcükler kullanılarak işaret edilen ve ‘dışımızda bir yerdeki’ varlıkların var olduğunu doğal bir şekilde varsayabiliriz. Dil, hiçbir zaman bize dünyanın gerçekliğini kelimesi kelimesine tarif edemez. Hakikat ve bilgi gibi kavramlar dilde görecedir, bir başka ifadeyle metaforiktir ve dilin içine yerleşmesi nedeniyle, dünya hakkında hiçbir şey söyleyemez. Nietzsche, dilin bireysel anlamlarını bizlere sunmaktadır ve belki de hakikate karşı yaptığı bu yaklaşım sayesinde bugün çağdaş sanattan bahsetmek mümkündür (Yurt, 2020). Çağdaşlık ve postmodernite, içerdikleri farklılıklar, anlam ve transferlere yatkın yapılar ve anlamlandırma farklılıkları bağlamında, Nietzsche'nin hakikat kavramı anlaşıldığı takdirde sağlam temellere oturmaktadır. Anlamda yaşanan genişleme, çağdaş sanat yapıtlarında eser analizlerine de büyük ölçüde bir genişleme olarak yansımaktadır. Buna paralel olarak çeşitli sanat eserlerinden örnekler üzerinden eğretileme kavramına yaklaşılmış, anlamda yaşanan bu genişlemeye aşağıda bir örnekler serisi sunulmuştur.

Rene Magritte, eserlerinde eğretilemenin gücünü ustaca yansıtmayı başaran sanatçılardandır. Söz konusu eğretileme bağlamında dikkat çeken eserlerinden birisi “Bu bir pipo değildir” (Görsel 1) isimli eseridir. Rene Magritte bu eserle izleyicilere “Bu bir pipo değilse nedir?” sorusunu sorarak, bu sorunun bünyesine ironiyi, Nietzsche'nin hakikat arayışını ve eğretilmeyi yüklemiştir. Rene Magritte'in eseri ile sorduğu soruları Foucault

kitabında kendine sormuştur. Foucault, “Pipo’yu canlandıran desen mi?”, “Bu, bir piponun hayali ya da tasarımı sadece” ifadeleri ile hakikati aramıştır (Foucault, 2010, s. 30). Görsel 1’de görülen esere verilen her cevap bir doğru, bir hakikat ve anlam etrafında dönen dilin eğretilmesidir.

Görsel 1

Bu Bir Pipo Değildir

(Magritte, 1929)

Rene Magritte’in “The Rape” (Görsel 2) eserine ilk bakıldığında bir kadın vücudu görülmektedir. Şüphesiz dikkat çekilmek istenen nokta budur. Eserin Türkçe adı “Tecavüz” dür. İsminden de anlaşılacağı üzere burada kadın vücudu ve tecavüz eylemi arasında bir ilişki kurulmuştur. Rene Magritte, bir kez daha eğretilemenin gücünü kullanarak anlatımına önemli ölçüde güç katmıştır. Kadın yüzünü, insanın tipik bir tanımlayıcı niteliği olmaktan çıkarmış, onu yeniden inşa etmiştir. Bu inşada başka birleştirmelere/bütünleştirmelere ihtiyaç duymamış doğrudan eleştirel/yapısökümcü ve yer değiştirici bir anlayışla yeniden inşa etmiştir. Dikkat çeken bir diğer olgu da sanatçının adlandırma/dili kullanma halidir. Sanatçı, burada parçalama ve yeniden inşa çabasını tecavüz adıyla daha da güçlendirmiştir. Bu görme biçimlerinin tümünün ifadesini tek bir kelime ile görünür kılmıştır.

Görsel 2

Rape

(Magritte, 1945)

Bir ağaç resminin üzerine göz çizildiği zaman o ağacı gören, hafızası olan ya da tam anlamıyla bir birey gibi algılayabilmek mümkündür. (Görsel 3) Stephen Chambers'ın baskı resminde bu anlam transferleri görülmektedir. Sanatçı ağaçların görebilen ve ağlayabilen canlılar olduğunu ya da canlı olduklarını anlatmak istemiş olabilir. Burada dile getirilen hakikat, her ne olursa olsun doğru olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken, dikkat çekilmek istenen hakikatlerin yanı sıra eğretilme ile resmin anlatım gücünün artmış olmasıdır. Artık imge, sadece ağaç ya da üzerine göz resmi çizilmiş bir ağaç değildir. Farklı hakikatlere de açılan bir kapı, genişleyen bir anlam havuzu halini almıştır.

Görsel 3

Yüksek Mahkeme Yargıcı

(Chambers, 2018)

Görüldüğü gibi eğretileme, kullanılan dile nakış nakış işlemiş ve olmazsa olmaz haline gelmiştir. Dil, insanlık ile birlikte var olmuştur, belki de bu bağlamda eğretileme de önceleri sözlü dilde var olmuştur denilebilmektedir. Bahsedilen dil, sadece sözle ifade bulan dil değildir. İmgeler ve nesnelere de dil oluşturmakta etkin yollardır. Sanatçı yalnızlık hissini “Sonsuz gökyüzünde tek yıldızım” cümlesi ile anlatmayı yeterli bulamamış ya da tam olarak anlatmak istediklerini karşılayan kelimeler bulamamış olabilir. İşte bu noktada, görsel anlatım ve imgelere başvurma süreci ifadeye katılmakta hatta yön vermektedir. Görsel anlatımda, dilde kullanılan eğretilmeleri veya daha fazlasını, plastik sanatların biçimsel olanaklarından yararlanarak ve doğrudan imgelere başvurarak yaratmak mümkündür.

Görsel 4

Kıdem

(Girgin, 2020)

Görsel 4'e bakıldığında sanatçı kendi yalnızlığını, içe kapanıklığını, kapanma veya kapatılma durumunu tarif ediyor olabilir. Sadece kendini değil, belki de tüm insanları bir kadın figürünün doğurganlığından yararlanarak, eğretileme yaparak anlatmak istemiş olabilir. Çünkü kadın bir birey olduğu kadar nesillerin devamlılığını getirebilme gücüne sahip bir varlıktır. Kadın imgesi, cenin pozisyonu denilebilecek bir pozisyonda, sallanan büyük bir oyuncak atın üzerinde resmedilmiştir. “Yaşanılan zorlu dönemde giderek yalnızlaşan, kapanan, büyüyemeyen bir nesil resmedilmiştir” yorumu sadece bir hakikattir. Bu hakikate; bakan gözlerin sayısı kadar hakikat eklemek, hakikatlerle yeni hakikatler kurmak mümkündür. Öznel hakikatlerin yüklendiği her nesne, figür ya da düşünsel öge, eğretileme niteliğini esere ve anlatıma taşıyabilir.

Görsel 5

Yolda yürürken bana bir şeyler olmuş diyorum

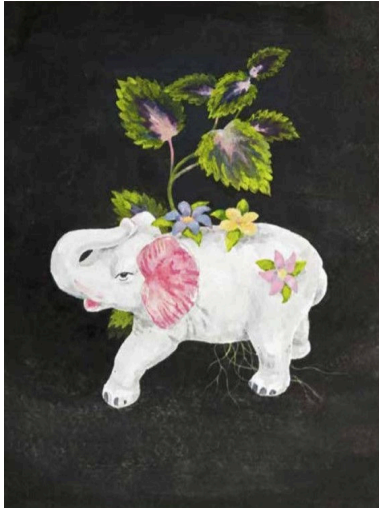

(Aslan, 2020)

Duvara asılan ya da duvara yaslanan bir tuval şasesine “Hayatın kendisi budur, çevreler ve sergiler.” ya da “Bezinden arınmış bir şase, tıpkı organsız bir beden gibidir. Organlarından arınmış fakat hala bir beden, o halde beden organdan ibaret değildir, tıpkı Deleuze’ün ‘organsız beden’ tasviri” (Sauvagnargues, 2010, s. 70) gibidir yorumları yapılabilmektedir. Günümüz sanatında, çağdaş sanatın statik eleştirilere uygun olmaması, rasyonel olmayışının yanı sıra merak uyandırıcı, çekici olmasının sebebi de budur. Gösterilen, söylenen kadar önemli olan bir başka şey ise; gösterilmeyen, söylenmeyendir. Çokluğun olduğu yerde tekliği, yaşamın olduğu yerde ölümü, varlığın olduğu yerde yokluğu, kuraklığın olduğu yerde canlıyı görmek, tam olması gerekeni yarım, eksik, parçalı görmek (Görsel 5) daha dikkat çekici ve düşündürücü olabilir. Bir doğum günü kutlamasında yalnız bir kişinin olması; susuzluktan çatlamış topraklar üzerinde canlı balıkların olması; odalar dolusu altının içinde açlıktan ölmek üzere olan bir insanın olması ya da bir hayvan heykelinin sadece belirli uzuvlarıyla ifade edilmesi gibi. Görsel 5’te gördüğümüz anlatımın gücü, buradan gelmektedir. Eğretilemenin yanı sıra, anlatımı çok daha derin hale getirmesi hususunda çağdaş sanat, karşılıklı duran iki aynanın arasındadır.

Görsel 6

İsimsiz

(Zaptçioğlu, 2020)

Görsel 6’da görüldüğü üzere, iki farklı “şey” arasında mantık kurallarının dışında, tam da eğretilemenin ilkesine uygun bir aktarma/taşımaya söz konusudur. Bir filin sırtından bitki yeşermesi ve kök salması elbette mümkün değildir. Fakat burada birbirinden bağımsız iki şeyin yan yana gelmesi, ikisinin ayrı olarak sunulmasından ya da sözlü olarak anlatılmasından ziyade bir arada sunulması daha fazla anlam ifade edebilmektedir. Sanatçı, iki ayrı canlılığın hayatlarının bir noktada kesiştiğini ve belki de birinin diğeri için çok önemli olduğunu, ancak bu şekilde eğretilemenin gücünden yararlanarak ifade edebilmiştir. Sanatçının bu eğretilmeli ifadesi, anlatıma fark edilebilirlik, çarpıcı izlenim ve akılda kalıcılık kazandırmıştır.

Görsel 7

Bir ve Üç iskemle

(Kosuth, 1965)

Eğretilemenin çağdaş sanatla birlikteliğini çözümlenmekte kavramsal sanatın kazandığı yeri açıklarken temel örneklerden biri olarak Kosuth'a başvurmak gerekir. Kosuth'un Görsel 7'de görülen Bir ve Üç Sandalye adlı eseri, Paragone tartışmalarının günümüze taşınmış doğrudan bir örneğidir. Sanatçı, çağdaş sanatın sınırsız olanaklarını vurgulayarak, bu tartışmayı başka bir boyuta taşımıştır. Eserde gerçek obje olarak bir sandalyeyi, bu objenin fotoğrafının dijital baskısını ve aynı objenin İngiliz dilinde sözlükteki çeşitli karşılıklarını, eşzamanlı olarak izleyene sunmuş ve izleyiciyi felsefi bir tartışmanın ortasında bırakmıştır. Eser, izleyene hakikatin nasıl oluştuğunu ve hangi yolun daha güçlü olduğunu sorgulatmakla kalmamış, sanatın türlerinin hakikatle ilişkisi bağlamında Platon'dan beri süregelen bağlamında da tartışılacağı başka bir gerilim başlatmıştır. Tıpkı Magritte gibi Kosuth da sözcüklerin kuvvetini, bu kavramsal tartışmayla görsel alana taşımıştır. Eserde sandalyenin hakikatle ilişkisi, görünen gerçekliğinin dışında sözcük anlamıyla daha dolu bir düzeyde varlık kazanmıştır. İngilizce karşılığı *chair* olan sandalye, eserde görünen varlıksal göndermenin yanı sıra sözlükteki farklı karşılıklarından yararlanarak da gösterilmeye çalışılmıştır. İngilizce sözlükte sandalye sözcüğünün tüm anlamlarını esere katan sanatçı, *chair* sözcüğünün *kürsü* anlamını da esere katmıştır. Kürsü sözcüğü, kararların alındığı ve kurumsal bağlamlarda hükümlerin verildiği önemli bir pozisyona da gönderme yaparak, eserde anlam çeşitliliğini arttırmış ve eğretilemenin hakikate olan katkısına vurgu yapmıştır. İzleyen bu yapıt karşısında sözcüğün çeşitli anlamlarını da eserde bularak, yeni bir hakikatler serisine katılmış ve çağdaş sanatın sorgula/t/ma düzeyindeki başarısına şahit olmuştur.

4. Sonuç

Bu araştırmada, günümüz sanatının değişen plastik ve felsefi yapısında varoluşsal biçimde bulunan eğretilemenin göstergelerini taşıyan eserler yoluyla kuramsal bir çözümleme gerçekleştirilmek amaçlanmıştır. Bu amaca ilişkin olarak "Eğretileme kavramı, çağdaş sanat pratiklerinde hangi eserlerle örneklendirilebilir?" sorusu sorularak aşamalı bir yol izlenmiştir. Öncelikle kavramın kökleri ile yola çıkılmış, tarihsel bir çizgide sözcüğün anlamında oluşan değişimler ortaya koyulmuş ve bu çaba ile kavramın temel nitelikleri elde edilmiştir. Bu niteliklerin günlük dilde, edebi dilde ve görsel dildeki kullanımlarına örnekler verilerek, probleme işaret edilmiştir. Buna göre, günlük sıradan dilde oldukça sık kullanılan eğretilemenin, söylenen ile anlatılmak istenen farklı şeyler oluşu onu gündelik kullanılan sıradan dilden ayırmaktadır. Eğretileme, hakikatin dil etrafında dolanmasıdır ve dilin çeşitli ifade olanakları aracılığı ile yapılmaktadır. Benzetmenin daha üstünde bir kavram olan eğretileme, mantık kurallarının dışında bağdaştırma ve özdeşleştirme özelliği ile benzetmeden ayrılmaktadır. Bu bağlamda ifade olanaklarına imkân tanıyan tüm sanatların hakikatin oluşmasındaki katkısından söz edilmektedir. Şiir sanatı, ifadeyi düşünceden doğrudan alabilme ve forma dönüşümdeki yetkinliği ve manevi yükleri sebebiyle eğretilmeyi etkin kullanan sanat alanlarından biridir. Eğretilemenin bu gücünden yararlanan edebi dilin yanı sıra plastik sanatların temel öge ve ilkelerinin kullanıldığı görsel sanatların farklı alanlarında da eğretilenle sıkça karşılaşmaktadır. Bir şiirde sözcükler anlama nasıl katkıda bulunurlarsa, görsel imgelerle oluşmuş bir eser için de eğretileme, bir tuval, bir boya kadar gerekli olabilmektedir. Renklerin, sözlerin, anlatılmak istenen anlatmakta yetersiz kaldığı yerde sanatçılar, eğretilmeye başvurmuşlardır. Hayatın her alanında karşılaşılan eğretileme anlaşıldığı takdirde, insan yaşamı ve ürettiği eserlerin daha anlamlı hale geleceği söylenebilir.

Kaynakça

Aristoteles. (1987). *Poetika*. (İ. Tunalı, Çev.). Remzi Kitabevi.

Aslan, V. (2020). *Yolda yürürken bana bir şeyler olmuş diyorum* [Heykel]. Art Unlimited (s. 46). https://5a03bd93-bca3-4a27-9e70-dcca747984d1.filesusr.com/ugd/9c95f9_c8a61a3147ba4964ad9c2d8c0df3c2bb.pdf

Cebeci, O. (2019). *Metafor ve şiir dilinin yapısal özellikleri*. İthaki Yayınları.

- Chambers, S. (2018). *Yüksek mahkeme yargıcı* [Resim]. Stephen Chambers <https://www.stephenchambers.com/talking-trees-england/the-talking-trees-of-england-the-high-court-judge/>
- Da Vinci, L. (2015). *Paragone*. (K. Atakay, Çev.). Notos Kitap Yayınevi.
- Deleuze, G. (2006). *Nietzsche*. (İ. Karadağ, Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Foucault, M. (2010). *Bu bir pipo değildir*. (S. Hilav, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Bilginin Arkeolojisi*. (V. Urhan, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 1969 yılında yayımlandı).
- Girgin, S. (2020). *Kıdem* [Resim]. Sedat Girgin. <https://sedatgirgin.com/overrated-land-part-1-on-canvas-solo-exhibition>
- İspirli, Ö. L. (2014). *Almanca ve Türkçede eğretileme süreci* (Tez No. 368473) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Kosuth, J. (1965). *Bir ve üç iskemle* [Enstalasyon]. MoMA. https://www.moma.org/learn/moma_learning/joseph-kosuth-one-and-three-chairs-1965/
- Magritte, R. (1929). *Bu bir pipo değildir* [Resim]. Rene Magritte. <https://www.renemagritte.org/the-treachery-of-images.jsp>
- Magritte, R. (1945). *Rape* [Resim]. Rene Magritte. <https://www.renemagritte.org/rape.jsp>
- Neşet Ertaş. (1960). *Neredesin sen türküsü* [Video]. TRT Arşiv. <https://www.trtarsiv.com/ozel-video/neset-ertas/neset-ertas-neredesin-sen-121389>
- Oğuzcan, Ü. Y. (2001). *Acıların denizi*. Özgür Yayınları.
- Ohmann, I., & Schwarz, F. (2016). *Rönesans'ın ruhu*. (Ç. Zülfikar, G. Yıldız ve M. İlgürel, Çev.). Yeni Yükketepe Yayınları.
- Sauvagnargues, A. (2010). *Deleuze ve sanat*. (N. Sarıca, Çev.). De Ki Basım Yayım.
- Yurt, C. (2020). *Postmodernite ve ironi: Nietzsche ve Rorty*. Urzeni Yayınevi.
- Zaptçioğlu, A. (2020). *İsimsiz* [Resim]. Aylin Zaptcioglu. <http://www.aylinzaptcioglu.com/>